

Chrześcijańska demokracja – geneza

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Schemat
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

-
- Źródło: Jacques Maritain, *Trzej reformatorzy*, tłum. ks. Konstanty Michalski, Warszawa 2005, s. 53.
  - Źródło: Benedykt XV, *Ad bestissimi Apostolorum (O przyczynach obecnej wojny)*, 1914.

- Źródło: Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis (Społeczna troska)*, 1987.
- Źródło: Leon XIII, *Rerum novarum (O kwestii robotniczej)*, 1891.
- Źródło: Leon XIII, *Libertas praestantissimum (O wolności człowieka)*, 1888.
- Źródło: Leon XIII, *Diuturnum illud (O pochodzeniu władzy cywilnej)*, 1881.
- Źródło: Pius XI, *Quadragesimo anno (O odnowieniu ustroju społecznego na czterdziestą rocznicę encykliki Rerum novarum)*, 1931.

Chrześcijańska demokracja – geneza

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Dlaczego ukształtowała się społeczna nauka Kościoła katolickiego?

Wiek XIX to czas głębokich przemian w postawach społecznych, strukturze społeczeństw, sposobie zarządzania gospodarką i ocenie relacji państwo – Kościół. To również czas rozwoju doktryny liberalnej, wprowadzenia do gospodarki zasad leseferyzmu, ale jednocześnie narodzin komunizmu i rozpowszechniania się tego nurtu wśród różnych grup społecznych. Obie te doktryny były obce doktrynie Kościoła katolickiego, jego podejściu do jednostki i jej roli w świecie.

Dlatego w XIX wieku nastąpiło przewartościowanie stosunku Kościoła do liberalizmu. Papieże starali się znaleźć wspólne wartości doktryny Kościoła katolickiego i doktryny liberalnej. W końcu XIX wieku, odwołując się do św. Tomasza z Akwinu, papież Leon XIII oparł swoją naukę na „świętym prawie własności prywatnej”, co zbliżyło doktrynę katolicką do liberalizmu.

Leon XIII dostrzegł również wartość pracy ludzkiej, która – zgodnie z zapisami Księgi Rodzaju – miała być karą za grzech pierworodny. Dostrzegając znaczenie pracy, również

fizycznej, jako jednej z najważniejszych wartości rozwoju społecznego, Leon XIII próbował odnieść się do doktryn popularnych wśród robotników i zdyskredytować hasło Karola Marksa, że religia to „opium dla mas”.

Na gruncie negacji dawnych sojuszy Kościoła i propozycji skrajnie lewicowego postrzegania pracy i społeczeństwa narodziła się w końcu XIX wieku spójna doktryna polityczna, znana jako nauka społeczna Kościoła katolickiego, rozwijana przez kolejnych papieży w encyklikach. W dzisiejszym świecie, gdzie realizowana jest także przez polityków protestanckich, zwana jest częściej doktryną chrześcijańsko-demokratyczną.

Twoje cele

- Przeanalizujesz zmiany społeczne, które doprowadziły do zmian w doktrynie Kościoła katolickiego.
- Scharakteryzujesz podstawy doktryny chrześcijańsko-demokratycznej.
- Porównasz postulaty chadecji z liberalizmem i socjalizmem.

Dla zainteresowanych

**Konserwatyzm
i katolicka nauka
społeczna**

**Chrześcijańska
demokracja**

**Chrześcijańska
demokracja - przykład**

**Chrześcijańska
demokracja -**

współcześnie

Przeczytaj

Początki doktryny chadeckiej

Pierwszym dokumentem, który uznawany jest za skonkretyzowanie założeń doktryny chadeckiej, jest encyklika papieża Leona XIII *Rerum Novarum*, wydana w 1891 roku.

Leon XIII oparł swoją doktrynę na **neotomizmie**. Interpretował filozofię św. Tomasza z Akwinu, akcentując problematykę jednostki ludzkiej. Stała się ona podstawą tzw. **personalizmu** chrześcijańskiego. Leon XIII nie akceptował obu najważniejszych i w największym stopniu kształtujących sposób myślenia w XIX wieku doktryn politycznych, czyli liberalizmu i socjalizmu. Doszedł jednak do wniosku, że przemian społecznych nie da się odwrócić. Uznał, że **burżuazja** pokonała ostatecznie feudałów, że nie ma powrotu do średniowiecznego modelu współpracy i współrzędzenia arystokracji i Kościoła. Zauważył również, że liczebny wzrost **proletariatu** stawia przed Kościołem nowe wyzwania, dla których trzeba znaleźć nowe rozwiązania. Nie było to łatwe dla przedstawicieli Kościoła i dla samego papieża, ale uznał on konieczność pogodzenia się ze zmianami społecznymi. Postanowił zaproponować nowe rozwiązania, które mogłyby zaspokoić potrzeby robotników, równocześnie odciągając ich od poparcia dla socjalistów, którzy propagowali m.in. ateizm jako jedną z form sprzeciwu wobec idei sojuszu państwa i Kościoła. Dlatego w swoich encyklikach, stanowiących podstawę nauki społecznej Kościoła, zaaprobował niektóre rozwiązania liberalizmu. Zaakceptował system parlamentarny, tolerancję religijną i uznał socjalistyczną tezę o istnieniu wielkiego zróżnicowania społeczeństwa w kapitalizmie.

Leon XIII – włoski duchowny rzymskokatolicki, arcybiskup Perugii w latach 1846–1877, kamerling Świętego Kościoła Rzymskiego w latach 1877–1878, 256. papież w okresie od 20 lutego 1878 do 20 lipca 1903; uznawany jest za pierwszego nowoczesnego papieża, który starał się nawiązać kontakt ze współczesnym światem; po ogłoszeniu encykliki *Rerum Novarum* nazywany „papieżem robotników”.
Źródło: domena publiczna.

Zgodnie z doktryną liberalną uznał za słuszną zasadę ograniczonej interwencji państwa w gospodarce. Głosił konieczność wzmocnienia szacunku państwa dla Kościoła, przypominając „boskie pochodzenie władzy”. Równocześnie potępił ideę rozdziału państwa od Kościoła. Uważał, że własność wspólna jest szkodliwa dla robotnika, zagraża rodzinie, że

jej wprowadzenie grozi rozstrojem społecznym. Równocześnie przyznawał robotnikom prawo do tworzenia organizacji zawodowych działających na zasadzie średniowiecznych gildii i cechów. Uważał, że w ten sposób powinna być realizowana zasada solidaryzmu społecznego, definiująca społeczeństwo jako organizm. Każdy powinien w nim działać na rzecz realizacji własnych planów, opierając się na własności prywatnej, równocześnie współpracując z innymi klasami społecznymi. W ten sposób Leon XIII odrzucał marksistowską ideę walki klas. Dostrzegł również obszary życia społecznego, w które mogło ingerować państwo. Uważał, że państwo ma prawo do ochrony zagrożonej własności prywatnej, materialnych warunków pracy robotników, zwłaszcza kobiet i dzieci, i współdecydowania o wysokości płacy robotniczej.

W swojej encyklice *Rerum Novarum* zaproponował „sprawiedliwą płacę rodzinną”. Miała ona gwarantować robotnikom utrzymanie żony i dzieci oraz dawać możliwość gromadzenia drobnych oszczędności, co umożliwiłoby im dojście do majątku prywatnego. Równocześnie Leon XIII zwracał się przeciwko radykalnej rewolucji społecznej, odwołując się do idei marności życia ziemskiego i rozbudzając nadzieję na życie wieczne. Odwoływał się do solidaryzmu społecznego, dlatego zwolennicy socjalistycznego reformizmu obwołali go „papieżem robotników”.

Zastanów się, w jakim zakresie Leon XIII wprowadził do doktryny Kościoła nowe elementy, a w jakim nawiązywał do tradycji.

Dalsze losy doktryny

Kolejnymi papieżami, którzy kontynuowali i rozszerzali doktrynę Leona XIII, byli Benedykt XV i Pius XI.

Benedykt XV uważał przemiany burżuazyjno-demokratyczne za pożądane i nie widział przeszkód we współpracy między partiami chrześcijańsko-demokratycznymi i socjalistycznymi. Wyraził zgodę na uczestnictwo włoskich katolików w organizacjach politycznych i na tworzenie katolickich ugrupowań partyjnych. Podobnie jak Leon XIII, był przeciwnikiem przemian rewolucyjnych, dlatego głosił, że najlepszym sposobem uniknięcia rewolucji jest

pogłębianie procesów demokratyzacyjnych drogą parlamentarną.

Pius XI – arcybiskup Mediolanu w latach 1921–1922, 259. papież w okresie od 6 lutego 1922 do 10 lutego 1939 i 1. Suweren Państwa Watykańskiego od 7 czerwca 1929 do 10 lutego 1939.

Źródło: domena publiczna.

Kontynuatorem myśli Benedykta XV był papież **Pius XI**. Jego poglądy można uznać za kontrowersyjne, ponieważ był jednoznacznym przeciwnikiem komunizmu i socjalizmu, zawierał kompromisy z włoskimi faszystami, choć w jednej ze swoich encyklik potępił niektóre hasła tego ruchu. Był twórcą Akcji Katolickiej, organizacji katolików świeckich. Jego celem było podporządkowanie Kościołowi niektórych sfer życia społecznego, w tym prawa rodzinnego. Jednocześnie akceptował kapitalizm i jego zasady własności prywatnej rozdzielanej w miarę sprawiedliwie między burżuazję i proletariat. Był zwolennikiem przekształcenia walki klas w spór mający na celu dążenie do **sprawiedliwości społecznej**. W sporze tym rozjemcą miało być kapitalistyczne państwo, wspomagane przez związki zawodowe.

Pius XII – włoski duchowny rzymskokatolicki, sekretarz stanu Stolicy Apostolskiej w latach 1930–1939, kamerling w latach 1935–1939, 260. papież i 2. Suweren Państwa Watykańskiego od 2 marca 1939 do 9 października 1958; jako papież w latach

Benedykt XV (1854–1922) – włoski duchowny rzymskokatolicki, arcybiskup Bolonii w latach 1907–1914, 258. papież w okresie od 3 września 1914 do 22 stycznia 1922.

Źródło: domena publiczna.

Podobną linię, jeśli chodzi o spojrzenie na stosunki między obywatelem a państwem, prezentował papież **Pius XII**. Przede wszystkim głosił konieczność obrony cywilizacji chrześcijańskiej przed liberalizmem, marksizmem, absolutyzmem państwowym i dyktaturą państwową. Przemawiał również w obronie godności człowieka i wzywał do zjednoczenia Europy. Podobnie jak Pius XI, podkreślał zasadę subsydiarnego charakteru państwa w zakresie organizowania produkcji. Uważał, że państwo powinno ograniczyć działania interwencyjne w sferze gospodarki

1944–1958 pełnił obowiązki sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej.

Źródło: domena publiczna.

i należy zostawić tę sferę burżuazji, organizacjom związkowym i rodzinom. Równocześnie krytykował zarówno nadmierne kumulowanie własności, jak i zbyt

daleko idące tworzenie spółdzielni i przejmowanie własności przez państwo.

Zastanów się, w jaki sposób kolejni papieże rozwinęli doktrynę zaproponowaną przez Leona XIII.

Podsumowanie

W ten sposób kolejni papieże stworzyli spójną doktrynę, humanitarną i powszechną. Idee społeczne chrześcijańskiej demokracji oparte są na założeniach chrześcijaństwa. Jednak w przeciwieństwie do dogmatów religijnych nauka społeczna Kościoła zmienia się zależnie od sytuacji w realnym świecie. Jej integralny charakter przejawia się w spójności wewnętrznej oraz zdolności asymilowania dla własnych potrzeb osiągnięć naukowych i akceptowalnych dla Kościoła treści innych doktryn politycznych. Dla zrozumienia doktryny chrześcijańsko-demokratycznej trzeba pamiętać o wierze w podporządkowanie życia doczesnego życiu wiecznemu. Jej humanitaryzm przejawia się w personalizmie, czyli podkreśleniu naczelnej wartości człowieka w jego wymiarze doczesnym, fizycznym i duchowym. Solidaryzm społeczny, który głoszą zwolennicy tej doktryny, nakłada na społeczeństwo obowiązek umożliwienia jednostce zaspokojenia wszystkich tych potrzeb. Powszechność doktryny przejawia się w tym, że każdy człowiek może przyjąć i realizować jej założenia.

Słownik

burżuazja

określenie zaczerpnięte z rewolucji francuskiej, charakteryzujące francuskie mieszczaństwo i jednostki wykonujące wolne zawody; w XIX wieku rozszerzone na wszystkich obywateli posiadających majątki w miastach i właścicieli fabryk

hedonizm

(z gr. *hedone* – rozkosz) doktryna etyczna, w której najwyższą wartością w życiu człowieka jest przyjemność i dążenie do jej zaspokojenia

neotomizm

kierunek filozoficzny w katolickiej nauce społecznej Kościoła, rozwijający myśl św. Tomasza z Akwinu

personalizm

współczesny nurt filozoficzny stawiający w centrum zainteresowania człowieka i jego potrzeby; idee personalizmu chrześcijańskiego nawiązują do myśli filozoficznej św. Tomasza z Akwinu, który również wskazywał na znaczenie jednostki w świecie; Akwinata postulował wyjątkowość jednostki ludzkiej w dziele stworzenia – uważał, że jest ona nierozłączną jednością składającą się z duszy i ciała, stanowiąc wyjątek wśród innych bytów

proletariat

w starożytnym Rzymie biedni obywatele żyjący na koszt państwa; w doktrynie komunistycznej – klasa robotnicza

sprawiedliwość społeczna

spełnia funkcję kryterium oceny stosunków społecznych, różnie rozumiana w różnych doktrynach politycznych

Schemat

Polecenie 1

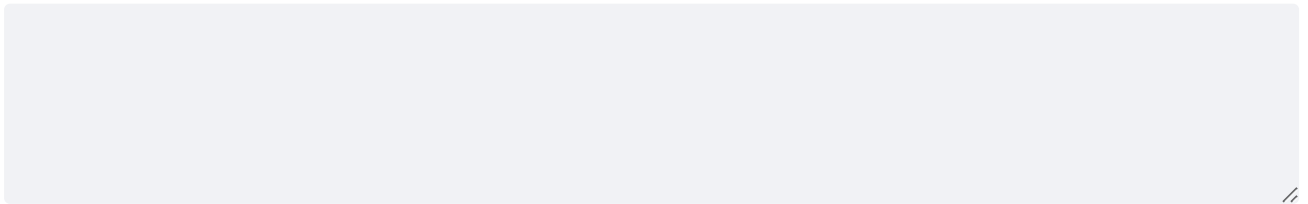
Zapoznaj się ze schematem i oceń znaczenie wpływu zmian społecznych w XIX i na początku XX wieku na kształtowanie się podstaw społecznej nauki Kościoła.

Źródło: Englishsquare.pl Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ćwiczenie 1

Wskaż, jakie postulaty chadecji można bez zmian (lub ze zmianami minimalnymi) przypisać również innym ruchom politycznym.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Przeanalizuj mapę myśli i wykonaj polecenie.

Zasada „ja”.

Źródło: R. Holden, *Inteligencja sukcesu*, 2005, s. 89.

Wskaż, jaka idea została przedstawiona za pomocą haseł umieszczonych na mapie myśli.

Zaznacz odpowiedź najbliższą swojej.

- hedonizm
- personalizm
- epikureizm
- egoizm

Ćwiczenie 2

Zapoznaj się z materiałami źródłowymi i wykonaj polecenie.

Źródło I

Źródło: Takver, licencja: CC BY-SA 2.0.

Źródło II

” Jan Paweł II

Sollicitudo rei socialis (Społeczna troska)

Jeszcze raz staje się oczywiste, że rozwój, jego planowanie, użycie zasobów i sposób ich wykorzystania nie mogą być odrywane od poszanowania wymogów moralnych. Jedne z nich niewątpliwie wyznacza ograniczenia użycia widzialnej natury. Panowanie, przekazane przez Stwórcę człowiekowi, nie oznacza władzy absolutnej, nie może też być mowy o wolności „używania” lub dobrowolnego dysponowania rzeczami. Ograniczenie nałożone od początku na człowieka przez samego Stwórcę i wyrażone w sposób symboliczny w zakazie „spożywania owocu drzewa” (por. Rdz 2,

16-17) jasno ukazuje, że w odniesieniu do widzialnej natury jesteśmy poddani prawom nie tylko biologicznym, ale także moralnym, których nie można bezkarnie przekraczać.

Źródło: Jan Paweł II, *Sollicitudo rei socialis (Społeczna troska)*, 1987.

Ćwiczenie 3

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

” Leon XIII

Diuturnum illud (O pochodzeniu władzy cywilnej)

Jeden jest tylko powód uwalniający ludzi od posłuszeństwa [władzy politycznej], mianowicie gdyby żądano od nich czegoś przeciwnego prawu naturalnemu albo Bożemu, tam bowiem, gdzie zachodzi pogwałcenie prawa natury lub woli Bożej, zarówno sam rozkaz, jak wykonanie go, byłoby niegodziwe. Gdyby więc kto znalazł się w tym położeniu, iż miałby do wyboru nie usłuchać rozkazów Boga albo panujących, powinien postąpić według słów Jezusa Chrystusa, nakazującego oddać „Cesarowi to, co należy do Cezara, a Bogu to, co należy do Boga” (Mt 22, 21), a idąc za przykładem Apostołów, śmiało odpowiedzieć: „Bardziej trzeba słuchać Boga niż ludzi” (Dz 5, 29).

Źródło: Leon XIII, *Diuturnum illud (O pochodzeniu władzy cywilnej)*, 1881.

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

” Leon XIII

Libertas praestantissimum (O wolności człowieka)

Głośno także zachwalają i ową [wolność], którą nazywają wolnością sumienia: którą, jeśli ją tak można rozumieć, iż każdemu wolno według swego zdania czcić Boga lub Go i nie czcić, (...). Można ją jednakże i w tej myśli pojmować, że człowiekowi z poczucia obowiązku wolno w państwie bez jakiegokolwiek przeszkody pójść za wolą Boga i spełniać Jego rozkazy. Taka wolność to prawdziwa wolność i godna synów Bożych, która najszlachetniej strzeże godności osoby ludzkiej i jest wyższa od wszelkiej przemocy i niesprawiedliwości: Kościołowi też była zawsze pożądana i szczególnie droga. Tego rodzaju wolności domagali się dla siebie wytrwale Apostołowie.

Źródło: Leon XIII, *Libertas praestantissimum (O wolności człowieka)*, 1888.

Wskaż, co według papieża Leona XIII daje człowiekowi największe poczucie wolności.

- wolność wyznania
- wolność od przymusu
- wolność do pełnienia woli Bożej
- wolność od własności

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z tekstem źródłowym i wykonaj polecenie.

” Leon XIII

Rerum novarum (O kwestii robotniczej)

Sprawa na tym polega, że każdy, kto ze szczodroblewości Bożej otrzymał więcej dóbr, czy to zewnętrznych i materialnych, czy też duchowych, otrzymał je po to, by posługiwać się nimi dla własnego doskonalenia się, a równocześnie, by jako szafarz Bożej Opatrzności, obracać je na pożytek innych. Kto więc ma talent niech się wystrzega zupełnego milczenia; kto ma nadmiar dóbr, niech czuwa, by nie był ospały w pełnieniu miłosierdzia; kto zaś ma zdolności organizacyjne, niech się stara usilnie, by ich używanie i korzyści z nich płynące dzielił z bliźnimi.

Źródło: Leon XIII, *Rerum novarum (O kwestii robotniczej)*, 1891.

Wskaż fałszywe stwierdzenia.

- Zdaniem Leona XIII osoby bogate powinny dobrowolnie wyrzec się swoich dóbr na rzecz robotników.
- Według Leona XIII własność prywatna powinna być wykorzystana dla zdobywania cnót i samodoskonalenia.
- Własność społeczna, według Leona XIII, jest równorzędną formą własności z własnością prywatną.
- Leon XIII nakłada na przedsiębiorców obowiązek godziwego wynagradzania robotników i w ten sposób zapobiegania zamieszkom oraz rewolucji.

Ćwiczenie 6

Przeanalizuj teksty źródłowe i wykonaj polecenie.

Źródło I

” Jacques Maritain

Trzej reformatorzy

Do wszystkich pożądliwości i skaz, jakie każdy człowiek posiada ze swojej natury, dzisiejsze społeczeństwo dorzuca ciągłe podniety zmysłowe, olbrzymi napór wszelkiego rodzaju błyskotliwych i złośliwych błędów, którym pozwala swobodnie krążyć po przestworzach inteligencji, i mówi do każdego spośród biednych synów ludzkich, pogrążonych w tym wirze: „Jesteś wolną jednostką, broń się, zbaw się sam”. Jest to cywilizacja zabójcza.

Źródło: Jacques Maritain, *Trzej reformatorzy*, tłum. ks. Konstanty Michalski, Warszawa 2005, s. 53.

Źródło II

” Benedykt XV

Ad bestissimi Apostolorum (O przyczynach obecnej wojny)

(...) A życzymy sobie, ażeby katolicy nie tylko stronili od błędów, lecz także od sposobu myślenia, czyli od tak zwanego ducha modernistów. Kto bowiem tym duchem jest przejęty, ten odrzuca ze wstrętem wszystko co trąci starością, a wszędzie we wszystkim chciwie czegoś nowego szuka: w sposobie mówienia o rzeczach Bożych, w wykonywaniu kultu świętego, w urządzeniach katolickich, a nawet w samych praktykach prywatnej pobożności.

Źródło: Benedykt XV, *Ad bestissimi Apostolorum (O przyczynach obecnej wojny)*, 1914.

Ćwiczenie 7

Przeanalizuj tekst źródłowy i wykonaj polecenie.

” Pius XI

Quadragesimo anno (O odnowieniu ustroju społecznego na czterdziestą rocznicę encykliki Rerum novarum)

Wolne dochody, to znaczy te, które nie są konieczne do przyzwoitego i godziwego życia, nie podlegają bynajmniej wolnej dyspozycji człowieka. Przeciwnie, majątni ludzie są zobowiązani poważnym nakazem do jałmużny, dobroczynności i szczodrobliwości. Mówi o tym bezustannie Pismo Święte i ojcowie Kościoła słowami bardzo wyraźnymi.

Źródło: Pius XI, *Quadragesimo anno (O odnowieniu ustroju społecznego na czterdziestą rocznicę encykliki Rerum novarum)*, 1931.

Określ stosunek nauk Piusa XI do tych głoszonych przez Leona XIII.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Wąsiel-Alberska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Dlaczego ukształtowała się społeczna nauka Kościoła katolickiego?

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

7) porównuje założenia myśli socjaldemokratycznej i katolickiej nauki społecznej.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje teksty encyklik papieskich i porównuje założenia różnych doktryn;
- formułuje oceny działań Kościoła w okresie zmian społecznych na przełomie XIX i XX wieku;
- porównuje sposób postrzegania problemów społecznych przez kolejnych papieży.

Strategie nauczania:

- konektywizm;
- konstruktywizm;
- lekcja odwrócona.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- analiza źródła;

- odwrócona klasa;
- metoda jigsaw.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

1. Zadaniem uczniów jest przypomnienie sobie z lekcji historii, jaką rolę odgrywał Kościół w różnych okresach, relacje państwa z Kościołem w czasach średniowiecznych i nowożytnych.

Faza wstępna

1. Burza mózgów. Uczniowie przedstawiają, jak rozumieją sformułowanie „sojusz ołtarza z tronem”.
2. Przedstawienie tematu i celów zajęć.

Faza realizacyjna

1. Podział na trzy grupy. Zadaniem każdej z nich jest analiza fragmentów encyklik jednego z papieży z przełomu XIX i XX wieku. Zespół przygotowuje krótką charakterystykę poglądów papieża na cele społeczne.
2. Zmiana grup – metoda jigsaw. W nowo powstałych grupach muszą się znaleźć przedstawiciele znający poglądy każdego z papieży. Każda z grup przygotowuje własną charakterystykę nauki społecznej Kościoła w I połowie XX wieku. Prezentacja rezultatów pracy na forum klasy.
3. Praca ze schematem. Uczniowie w parach analizują informacje na temat zasad nauki społecznej Kościoła. Krótka dyskusja dotycząca znaczenia personalizmu dla doktryny chadeckiej. Chętne osoby przedstawiają swoje opinie.

4. Dyskusja na temat, w jaki sposób zmieniła się doktryna Kościoła pod wpływem zmian społecznych XIX wieku i narodzin doktryn liberalnej i socjalistycznej. Chętne/wybrane osoby przedstawiają wnioski.

Faza podsumowująca

1. Wybrane osoby podsumowują lekcję, wskazując na nowe i stare elementy w poglądach papieży. Ocenia głębokość zmian.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują wskazane przez nauczyciela ćwiczenia interaktywne z sekcji Sprawdź się.

Materiały pomocnicze:

R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Kraków 2003.

A. Heywood, *Ideologie polityczne*, Warszawa 2007.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Schemat można wykorzystać jako inspirację do przygotowania przez uczniów własnej prezentacji multimedialnej.